

ACC. N:R M. 14704: 1-24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Erik Månsson, Glimåkra*
Härad: *Ö. Göinge* Berättare: *Emil Bodelson, "*
Socken: *Glimåkra* Berättarens yrke: *f. lantbr.*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1889 i Glimåkra*

Boskapskötsel. s. 1-24.

M. M. 60.

①

ACC. N:R M. 14704:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDFrågelista 60: Brokapsshötsel.

Uppgifterna gälla hemmanet nr 3 Kilinge
i fönälvra socken: 15 tnd (tunnland) odl. jord
4 " skärr och ängsmark
skogsmark, bebetesmark

Kreatursstock: 86 " skogsmark

hästar 2

ryggläskor 5

Uppdjur 3-4

grösa sugor 2

får (enliv) 4

gödsvin 10

krös 50 st.

Berättaren ägde och
brukade gården mellan

1912 - 1950 men är uppfödd

där och bor kvar; det

följande uppgifter också

om tidigare förhållanden

som då nog angivas.

Man beräknade husdjuren
efter odlad jordareal, så att 15 tnd

1
NM 60

②
Frägelista 60

ACC. N:R M. 14704:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21

15 tnl odlad öppen jord och 5 tnl betesmark
räknades som gott för 2 hästar och 5 kor
För full effekt med dräng och piga skulle
då här tillhöra 100 tnl. skogsmark.
Sådana var i allmänhet socknens
medelstora gårdar.

Kreatursstocken beräknades beträffande
hållna ungdomdjur varierar efter
skördens storlek. Dålig skörd kompletterades
dock alltså med kraftfoder.
Skogsbebe praktiserades på denna
gård till 1935. då så kallade kulturbe-
ten infördes. Skogsbrukens höstnad
av föga betydelse och skogsmarkes-
slåttarna ("buska-hösten") slut omkring
1900. Skogen och skörden viktigast till
omkring 1890. då ortens första mejeri
uppfördes. Detta ersattes 1905 med en andels-

andels -

ACC. N:R M. 14704:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3.

gräddmejeri och från denna tid räknades
borsopsskötseln som det viktigaste.

På 1890-talet byggdes dock ^{en} stärke-
fäbrik på orten, vilket gav sådan fart åt
potatisodlingen, att år 1909 ämnas att
stärkefäbrik byggdes. Träda har ej
praktiserats på gården efter skiftet.
Vid denna ^{tid} satte Nils Larsson i Dala in en
livligt uppskattad agitation för effektivare
brukningsmetoder.

Skogsbetet var mycket viktigt fram till 1935
med öppna gläntor efter uthuggningar.
Åkrarna var mycket steniga och hölls i dålig
kultur med primitiva redskap till efter
första världskriget då man började med
stenröjningar för att få plats till moderna
maskiner, som till en början gällde
slätmaskin, trästräpa och sävingsmaskin.

④ präglings 60.

- markin.

ACC. N:R M. 14704:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

4

Omkring sekelskiftet satte konstgödingen in på allvar, här på bygden speciellt förgångaren av benmjöls-gödsling på grund av en på 90-talet driven beurstamp. Denna användes för potatisodlingen och för havreodlingen på de talrika mossmarkerna kom då också mangel, som hämtades vid Hanarhog och Balsby. Hela skogsmarken var inhägnad för kreaturens bete men för hästarna reserverades en hagmark nära gården. Fåren, som fram mot första kriget allmänt hölls, hade särskilda inhägnade "fåromarker". Särskilt inhägnad slättermark förekom i ägarens fårs tid alltså före 1913 men sedan högre arbetspriser omkring 1909 infördes avskaffades detta. Fåga samfälligheter fanns i byn efter

efter

enskriftet 1824.

Med hage eller löväng, som kallades "håen" menades den buskbevuxna marken närmast inägrarna. Dessa höstades tidigare men användes efter 1913 uteslutande som betesmark för hästarna. Sages mannen känner namnen: Hästa-håen, Kåla-håen, Kärleksdungen, Bäcka-håen. Efter 1920 inhägnades hagen med ståltråd tidigare hade man åsa-gärr eller sten-gärr.

Ängen eller "måen" var sankmark, som ibland 'höstades' med lic även i senare tid. Ängsmarken till gården var 1 tul. Starr, gräs, por, albuskar och lingonris växte där i tuvar. Ängen räknades till utmarkerna, den övergick i kärr med ^{karaktär} luvig, tidvis översvämmad.

⑥ prägelista 60.

ACC. N:R M. 14704:6.

översvämmande.

Ängen var utmärkt visst tider som betesmark och förbättrades omkring skogsskiftet genom då genomförda hela lagslaget omfattande dikringsföretag.

På ängen togs då rika havestörda, speciellt efter påförande av mangel men det porösa marklaget sjönk alltmera ihop kring stenarna, som försvårade betningen och blev åter betesmark.

Ängen och bärrast var värdelös mark.

Ängen var inhägnad och i rågången växte hassel. Kända namn på ängar här omkring var Fjör-ängen. Måna. Stålkärr. Prästma'en. Magle-kärr. Grönängen.

På de gamla korterna, säger sagosnamnen, var alla insjöar och slätterängar nogga namn givna, men dessa namn ha nu fallit i glömska. Skogsmarken var nogga

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

vaga

ACC. N:R M. 14704:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

intriagnad och djuren släpptes utan vallring.
Kallhuggna gläntor var utmärkts bete.
Öppna platser kallades "rönningsar" där jorden
in i minnes tid svedjehus bedrivits.
Här berättas också hopsamlade rönnings
rösen om detta. Efter 1882 hade svedjning
inte förekommit på detta hemman.
Morbrödern, som sen det året hade ägt
gården hade berättat där om.

Rötkreaturen som hölls på gården
i hans 'bona-tid' var svartbrödig låg-
landsras, dock ej renrasig. Tidigare hade
det varit en rödbrödig sort och under
gräddmånaderna dagar ayrshire-ras.
Så tidigare minnes han en sorts små
kor utan beständ färgfäskning somliga
svarta, bruna, bröda, vita. Det var en
lättskött världrig ras, väl anpassad för

för

ACC. N:R M. 14704:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.

skoget. Hade krockiga smala horn.
Linné's taler 1779 om vilda skogsskär på dessa
orter. men agaren hade ingen kunnat
om något sådant.

Ko-namn: Stjärna, Broga, Blomma, Sköna
Hjärna, Pärla, Bolla, Svartan.

Namnen togs på småfå men följde
en gammal tradition som än är aktuell.

Kreaturens avkastning: 28-30 liter per dag
var en utmärkt avkastning för en ry-
kalvad ko, dock ej vanlig, omkring 20 liter
per ko och dag var också bra. helst skulle
det inte vara mindre än 15 liter för en
rykalvad ko, om man skulle vara an-
sedd som rationell jordbrukare.

Mjölking två gånger om dagen. samman-
torn vintern och tre gånger för rykalvad ko första

första

ACC. N:R M. 14704:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

dagarna. Man satt på en trebeent pall som alltid tillverkades hemma på gården. Det var sen ungefärlig tid pigans arbete och andades otänkbart att någon annan skulle utföra detta utom husmodern när pigan var sjuk eller fri. År 1925 skedde förändringen på denna gård. Den gamla pigan hade slutat och det visade sig totalt omöjligt att få någon, som va villig att mjölka. Då väntade hans hustru rycka in och när hon ibland tröttnade väntade han själv försöka. Ett slag hade han god hjälp av sin egen flicka men då kom läraren och gorrade och sa att han inte fick överanstänga skolbarnen. Så blev det ingen annan råd till slut än skaffa mjölkmaskin och detta skedde år 1945. 'Stäpva med stärl'

⑩ frågelista 60

starkt

ACC. N:R M. 14704:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

10

användes i hans hem till 1897, då han
svindes hur fadern kom hem med
den första zinkspannen. Två stävar
finnas ännu kvar på gårdens bevarade
och konserverade som grydnadsföremål.
Djur med korta sporrar va svårnjölade
oh somliga höll mjölken av rädsla eller
'irrbattighet'. Då fick man va tålmodig
oh lugnande med smekning oh tilltal.
Mjölkning skedde aldrig utomhus. I betes-
tid blev snart djuren vana att hålla
tid. i annat fall måste man ut
oh samla in dem. Det var ganska lätt
med ledning av skall-ljudet.
Hela sommardagar lag man utland
hem djuren mitt på dagen för att skydda
dem mot knott oh bromsar och på senhärsten
när kylan började rätta in.

in.

Betäckning: Man hade 'byatjur', som ursprungligen var privat egendom på vägen av de större gårdarna men 1905 bildades tjurförening, då tjurhållaren fick tjugodoralena sig viss andel i erlagda avgifter. Avgiften var 20 kr. och betaltes i pennningar. Betäckningen skedde efter berust men helst anskade man kalvningen på våren. Kan skulle hållas minst ett dygn i stallet i lagården efter betäckning.

Kalven fick aldrig dis. Den sattes omedelbart i avstängd kälte, gav mjölk i en skål och lättes suga mjölkesia genom att man stack en finger i munnen på den. Brogenial kallades kalven kviga eller betling. Ko efter första kalven. Andra betäckningar var gö-kalv,

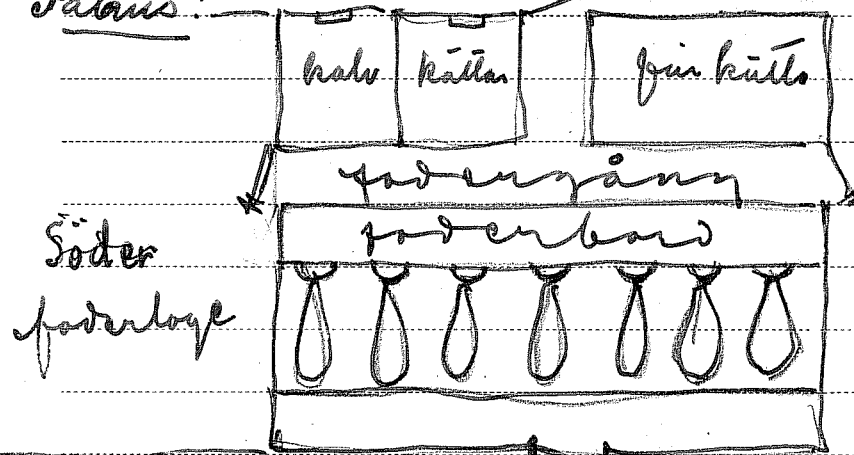
(12) frägelista

gö - halv

ACC. N:R M. 14704:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

spä - halv ^{eller korymba}
Fåhus:

planritning av fåhus för gård nr 3 Källinge
Höskallen kallades 'stängst' eller 'skunkeri'.
Man skulle 'rappa' höet, d. v. s. dra ut
det 'jörnavis' med händerna, för att spara
på det dyra foderet. Man skulle sålunda inte
välta nor höet uppifrån som det var pålopp
och lätt att få loss. På detta sätt blev arbetet

arbetet

med den dagliga utfordringen ¹⁶ orodigt
tidsödande och pågick nästan i ~~ett~~ hela
dagen. Förster fanns vid kättarna
och gluggar vid gödselgången alla med
glas. Detta fähus renoverades år 1924
men liteskölls i stort sett sådant det
tidigare varit. Någon lösgång-drift
inombhus har aldrig varit ens antaland
i bygden. Ägaren och några andra hade
 varit på en utställning i Åstorp 1932
där en försöksgård upprättats enligt holländsk
metod. Den väckte allmän förundran
men ingen som helst förståelse.

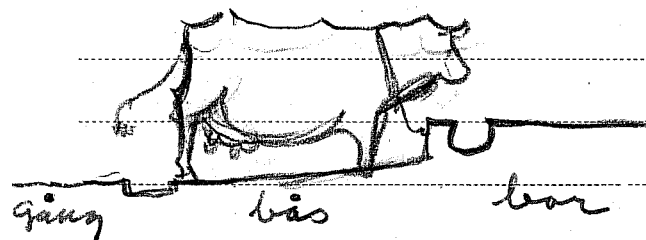
Bås och beirdele: Sagomannen har
sett platser där man hade korna ställa
mot väggen men det ansågs av alla
opraktiskt och berodde på trångboddhet
Hans fähus uppfördes i den nya reynliga

rymliga

stilen år 1883. När korna stod mot väggen hade man fastspikat krubbor på golvet och vid utfodringen fick man gå upp mellan djuren.

Foderbalcken kallades lyälken över korus huvud vid foderbordet. Vattningen skedde förmodligen med ånkan men från 1929 med vattenledning och en ränna, krubba, som också användes för utfodringen. Den sopades 2 ggr om dan för vattningen. På 1930-talet infördes vattenledning med rör och koppar under krubban för varje djur. 1924 hade man rickspump vid ändan av långkrubban.

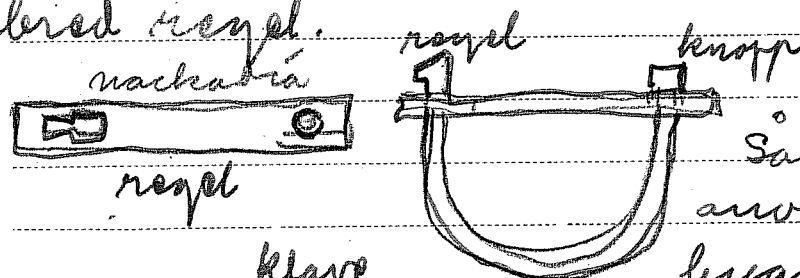
□ bestjälke

En 'giva' var en foder-sats. kallades även morronföret, middasfor.

kvällsfor eller nattafar. I faderens tid gick bonden själv och 'forade' hela dagen med små portioner åt gången i senare tid har man ritare 'givar' på bestämda tiden.

Före bands alltid korna små 'klavn', klave, eller 'klavn', 'do sia'. Den var gjord av en rundbåg 'ekraft' med 'knapp' i ena ändan och regel i den andra, och så sammanhölls den med en två tum bred regel.

Sådana bindsten användes överallt i bygden men ersattes med länkhalsintrol, i

denna gård år 1910. Bilehills dock fortfarande som färbintrol och på 'ljälle-kon' under

under

betesgängen för upphängning av skällan.

Vid skelshifftet var järmbindrel vanliga i bygden, bringförda av kränare innan man gick in för järnbindrel, som köptes hos järnhandlare.

Stöv och gödsel: Torvstöv började användas år 1906 då en falerik sattes upp i socknens snöre, Norrmans-snör. Tidigare användes kalva och asfall från linberedningen, men aldrig ris eller ljunz. Varje dag 'inogades' i fälaset, dock ej hos kalvar och får, där utgödsking bara skedde på våren. Konstgödsel började användas snara regelbundet omkring skelshifftet, 'poramög'. Men sedan 1885 hade man just här i socknen satte upp en beurstamp för benmjölsberedning. Detta användes till gödsking av potatisäkrarna.

Andra djur i fälaset: Oxar har här inte

inte

använts av bönderna. Det var havgårdarnas dragdjur och smålänningarnas skjutsdjur även göingarna använde kor som dragare på jordbruket, om det var så litet att det ej kunde hålla häst. Kalva-kättar och får-kätte fanns i få-huset. Brädaavbalkning i lerstörjd. Kalvarna utfodrades i en höhäck och en fast gröpslåda, vattnades i spann. Till fåren kastades lövtäckt in på golvet. Gädsel och strö samlades härinne alnshögt innan utgödslingen skedde på våren. Hästar och svin fick inte förekomma i fåhuset. Inte heller hund. Men katter hörde till och dessa skulle alltid ha en skvätt mjölk i en gammal träsko som stod innanför dörren. (Någon gång) fanns höns härinne och de hade sin

sin

plats på stänger under taket (vagle = en
namn på dessa stänger som upptecknaren
hört från annat håll men ej var känt av
meddelaren)

Eldstad i fähuset fanns aldrig. Luffare
fick ligga där inne. Några hushållsarbeten
utfördes inte där.

Kärl och redskap vid utfodringen:

I äldre tid, till 1897, användes byttor och trä-
spannar, vidare skoffor och skopor av al,
som tillverkades på gården, 'stärta-byttor',
'mjölkningsämbarot' och andra laggkärl av
'böckaren' i Tockarp. I ägararens tid ^{sedan 1913} har
man emellertid alltid haft zinkspannar
och plåtösar. Träskoffa däremot användes
fortfarande vid vissa andra arbeten och
till harkelseblandningen vid hästutfod-
ringen. Kreaturen fodrades inne till

tic

ACC. N:R M. 14704:19.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

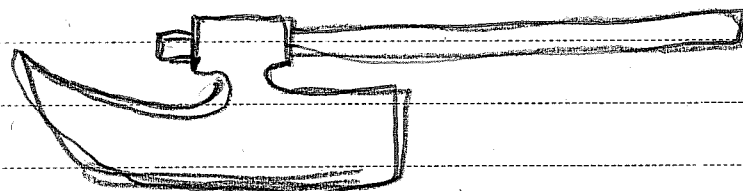
19.

'i regel' första juni. Husbonden skötte djuren. Fodret var halms, hö, rotfrukter, gröps, djäkalen ibland melass och hackelse. Man brukade också "dänka" (gröta vatten) över hackelse och strö gröps därpå för att öka aptiten. I meddelarens tid har ej lön, ris eller morra använts annat än till färan och i hans fars tid, före 1913, brukade utfodringen ske oavbrutet hela dagen i små givar antagligen i avsikt att spara på fodret, men sen han själv "började borra" fick djuren kraftfoder och hö i uträknade mängder 2 ggr om dagen och sedan fylldes krubborna med halms. Till natten gavs en extra hö-giva. Gröps på 'dänkt' hackelse var regelbundet foder, drunk hade man ej tillgång till. Saltsten skulle finnas tillgänglig på foderbordet. Flyttades mellan djuren. 'Bressel'

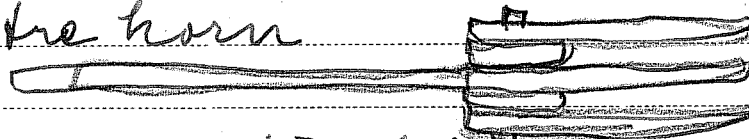
brässel

kände han ej till. Uffodringen före och
efter betäckningen var lika.

Redskap. Hackjärn, S-formade, hemsmidda
eller köpta. // för potatisens sönderhackande
när potatis ihland användes i stället för
rotfrukter. // Innars kunde djuren 'förlaga
se'. Till svinen skulle potatisen kokas.
Till hönen skulle grönfodret hackas
på ett bräde med "lång-ysser"

Tägarrens barndom användes trä-
gaffel med tre horn

vid uffodringen av hö och hälar

I senare tid 'fjäs' eller grep.

Något som kallades 'rev', en biprodukt

21) Frågelista 60

ACC. N:R M. 14704:21.

biprodukt

vid stärkelseberedningen användes
under vintern som kraftfoder.

Nödfoder användes en gång i hauss 'konatid'
det var 1913-14 då tjung måste tillgripas

Vattning: Djuren släpptes ut en gång om
dan för vattning vid gårdsbrunnen till
1922, då vattenledning med drickes
hoar infördes, vilket sparade mycket arbete.
Sommarfähus fanns ej.

Vattsläppning, omkring 1 juni. Inga ceremonier
har han hört berättas. Djuren
släpptes på ängen eller i skogen till 1935
då kulturbeke infördes. 'Skrovelsjuka' vid släppet.

Märkning förekom ej utom av fjuren.

Skälla skällo måste man ha annars
visste man inte var djuren fanns. Den
'lugnaste' av korren blev skällo. Skällan
kallades 'ko-bjällan'. Av järnplåt eller

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

21

järnplåt eller

malin, köptes i Loshult eller på marknaden i Broky.

Herde eller Valljon behövdes ej ty alla skifterna va inhägnade.

Betesgång om sommaren. Tills i oktober gick beskapen ute, men hämtades i regel hem på natten under hösten. Mjölkades alltid inne. Mjölkerskan satt alltid på en trebent pall. Bytta med 'stark' eller träspann användes till seckelskiptet sedan zinkspann. Nykalvade kor skulle mjölkas tre ggr om dan, annars två ggr.

Tjuddring och andra hinder: Tjuddring förhinder endast av nykalvade kor för att slippa hämta hem alla till den extra mjölkningen. Tjuddänken användes, tjur-dänken. Grunnarna på kor. För 'inbestia' kor användes 'skuggklapp' en bräda eller säckvävsträva

säkhvåvskäsa

farbunden vid hornen, hängande
ner över ögonen.

Utfarrendering av boskap. har ej förekommit
men det hände ibland att torpare hade
får 'te hältensbruk' hos bonden.

Kreaturs uppfödning och kreaturshandel:

Mycket försäljningen var huvudsaken.
överflödiga kor och kalvar såldes, de förka
på marknader, i regel, de senare till
farande slaktare. Marknader var i
Glimåkra, Oröby eller Kristianstad
vår och höst. När bonden kom ledande
med sin ko till marknaden möttes
han ofta kilometerhåll i förväg av någon
uppköpare, som försökte underbjuda
eller anvisa köpare. Även bönderna
spädda flackade omkring på marknader
och gjorde affärer små kor och det berättades

②4 frågolist 60

berättades

ACC. N:R M. 14704:24.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

24.

om sådana som va' riktiga knivar'
'te o handla brentur'.

'Det fanns en lönrd i Kilinge som en
tid hade fullständig pippi på att
fara omkring och 'handla bräg' men
han blev till slut utfattig för han var-
skötte sitt herumman! Det ansågs inte
som någon särskild merit att vara
sådan handlare men anseende fick
den som var så väl insatt i alla
knep och påtryckningar att han fick
högsta möjliga lön och gärna
kunde lura 'råvarna' lika också.